

พระรัตนัชฌมุนี(ม่วง รตนธเถร) กับการจัดการศึกษาในหัวเมืองภาคใต้

PHRA RATANADHACHAMUNEE (MUNG RATANADHACHATHERA) AND EDUCATIONAL MANAGEMENT IN SOUTHERN THAILAND

คัมภีร์ ทองพูน

KUMPEE THONGPOON

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

ABSTRACT

Previously, temple had been the center of learning since the Sukhothai until the Rattanakosin Dynasty. Educational system was huge reformed in the era of the King Rama V. School had been established as learning center of modern education in the Kingdom of Thailand. Thereafter, it has known as the fundamental of education in the country. However, the reformation of education system seemed to be in progress, almost education system was still managed under the shadow of temple. There were a number of school establishment within the temples. Meanwhile, monks played the roles of lecturers. Regarding to Nakhon Sri Thammarat Province, Somdet Phramahasamanachao Kromphraya Vajirananavarorasa, who was the key person in managing education system in the country, promoted Phra Ratanatachamunee (Muang Ratanatacha Thera) to be a director taking care of education system at Nakhon Sri Thammarat and Pattani Province. As the results, education system has been progressing. Moreover, it became a main fundamental of education system of the country.

Keyword : *Phra Ratanatachamunee (Muang Ratanatacha thera). Nakhon si Thammarat, Education Management*

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาในสังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถือได้ว่าเป็นการศึกษาแบบเก่าที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการปฏิรูปการปกครองและการจัดการศึกษาของไทย ด้วยการปฏิรูปการจัดการศึกษา โดยโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนการศึกษาแบบเก่าเป็นการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบการศึกษาสมัยใหม่ขึ้นทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการวางรากฐานของการจัดการศึกษาในสมัยต่อมา อย่างไรก็ตามแม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูประบบการจัดการศึกษาดังกล่าว แต่การจัดการศึกษาส่วนมากยังคงจัดในวัด กล่าวคือมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นภายในวัดเป็นส่วนมาก และครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสงฆ์ สำหรับการจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาว

วชิรญาณวโรรส ทรงแต่งตั้งพระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเชร) ซึ่งขณะนั้นเป็น “พระสิริธรรมมุนี” เป็นผู้อำนวยการ การศึกษา การจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชของพระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเชร) นอกจากจะเป็นการจัด การศึกษาฝ่ายสามัญแล้ว ท่านยังได้จัดการศึกษาฝ่ายวิสามัญด้วย เนื่องจากพระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเชร) เป็นพระเถระ ชั้นผู้ใหญ่ชาวภาคใต้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาในมณฑล นครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี ในสมัยปฏิรูป การศึกษาจนทำให้การศึกษาในมณฑลดังกล่าวเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีและเป็นรากฐานสำคัญใน การจัดการศึกษาสมัย ต่อๆ มา

คำสำคัญ : พระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเชร),มณฑล นครศรีธรรมราช,การจัดการศึกษา

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสังคมการศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะการศึกษาก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความคิด และจิตใจของมนุษย์ ทำให้ มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งในทางส่วนตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นๆ ในสังคมดังที่วัชร ีระกุลงาม (2542) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการ พัฒนาประเทศ การจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือและมีความตั้งใจจริง เร่งสร้าง ความเข้มแข็งในการพัฒนาคนเพื่อพัฒนาชาติ การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมาก ดังที่พระ ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุโต) (2542) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ชีวิตมนุษย์เป็นชีวิตที่อยู่ได้ด้วยการศึกษาและจะอยู่ดีขึ้นหาก มีการศึกษาสูงขึ้น ชีวิตที่ดีคือชีวิตแห่งการศึกษา ถ้าชีวิตไม่มีการศึกษาก็ไม่มีความหมาย ถ้าปราศจากการศึกษาแล้ว มนุษย์ก็ไม่แตกต่างอะไรจากสัตว์เดรัจฉาน นอกจากนั้น ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช (2542) กล่าวว่า การศึกษาเป็น กิจกรรมทางสังคมที่เป็น รากฐานสำคัญของการสร้าง สะสมพลังของชาติ ชาติใดมี “ทุนทางสังคม” แข็งแกร่ง มี คุณภาพดี มากน้อย

เพียงใด มีปริมาณมากเท่าใด ย่อมขึ้นกับคุณภาพของระบบการศึกษา ดังนั้นการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของ มนุษย์ในสังคมเพื่อการดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า

การศึกษาในสังคมไทยในอดีตเป็นการศึกษาที่อาศัยวัดเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วัดเป็นสถานที่เรียนมีพระเป็น ครูสอน การเรียนการสอนยังไม่มีระบบที่แน่นอน ดังที่ ลิ่นจี หะวานนท์ (2526) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาของไทย ในอดีตไว้ ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า การศึกษาของไทยในอดีตเป็นการศึกษาตามแผนโบราณ โดยมีวัดเป็นสถานศึกษา มี พระสงฆ์เป็นครูสอน การเรียนการสอนดำเนินไปโดยเสรี รัฐหรือส่วนราชการไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่มีหลักสูตร และกฎเกณฑ์การสอบไล่แต่อย่างใด การเรียนการสอนเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ฆราวาสที่ ต้องการให้บุตรหลานของตนได้เล่าเรียนเพื่อจะได้มีวิชาติดตัวจำเป็นจะต้องอาศัยพระสงฆ์ ฝ่ายพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มี ความรู้ก็พร้อมที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยไม่มีค่าจ้างเป็นเงินเดือน ฝ่ายผู้เรียนที่ได้ความรู้ก็ต้อง อุปการะพระสงฆ์พอสมควร คือต้องอยู่วัดปฏิบัติตนเป็นผู้รับใช้พระสงฆ์ และวุฒิชัย มูลศิลป์ (2529) ก็ได้กล่าวไว้ ในลักษณะเดียวกันว่า “วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญของการศึกษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและวัดยังคงมีบทบาทนี้เรื่อยมา จนสมัยรัตนโกสินทร์โดยหมู่บ้านทุกแห่งจะมีวัด จนกล่าวได้ว่าบ้านกับวัดเป็นของคู่กัน วัดเท่ากับศูนย์กลางหมู่บ้าน

นอกจากนั้น จารุวรรณ ไวยเจตน์ (2516) ได้กล่าวถึงการเล่าเรียนในสังคมไทยสมัยก่อนไว้สอดคล้องกันว่า “ตามประเพณีโบราณประชาชนนิยมส่งบุตรหลานให้เล่าเรียนในสำนักของพระภิกษุตามวัดต่างๆ พระภิกษุและวัดก็ได้รับอุปการะจากผู้ปกครองเด็ก ฉะนั้น โรงเรียนสำหรับราษฎรจึงมีอยู่ตามวัดทุกวัด แต่การสอนวิชาความรู้ยังไม่มีการเรียบเรียงแบบแผน จากสภาพการศึกษาในอดีตผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยและกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาหัวเมืองภาคใต้ของพระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนธเถร)

การจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราช

การจัดการศึกษาในสังคมไทยสมัยก่อนตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นถือได้ว่าเป็นการศึกษาแบบเก่าที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษา จนกระทั่งจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการปฏิรูปการปกครองและการจัดการศึกษาของไทย ในส่วนการปฏิรูปการปกครองนั้น นันทนา กปิลกาญจน์ (2532) ได้อธิบายสรุปได้ว่าในปี พ.ศ. 2435 พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการจัดตั้งเป็นกระทรวงต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นมีทั้งหมด 12 กระทรวง ส่วนการปกครอง ส่วนภูมิภาคทรงจัดให้มีการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2437 ทรงให้ข้าราชการต่างพระเนตร พระกรรณไปทำหน้าที่แทนรัฐบาลกลางในส่วนภูมิภาค จนถึงปี พ.ศ. 2449 จึงได้จัดตั้งมณฑลทั่วพระราชอาณาจักร 18 มณฑล รวมทั้งมณฑลกรุงเทพมหานครด้วย ส่วนการจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชนั้น พ.ท.หญิงประไพพิศ วรวัฒนชัย (2534) ได้กล่าวไว้ว่า มณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2439 จากการรวมหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกของภาคใต้ตั้งแต่เมืองนครศรีธรรมราชลงไป ที่ว่าการของมณฑลนี้ตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา หัวเมืองที่รวมในมณฑลนั้นในระยะแรกคือก่อนปี พ.ศ. 2449 มี 10 หัวเมือง คือ นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และบริเวณ 7 หัวเมือง คือ ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง รามัน สายบุรี ระแงะ และยะลา แต่ครั้งถึงปี พ.ศ. 2449 ได้แยกบริเวณ 7 หัวเมือง ออกไปจัดเป็นมณฑลปัตตานี มณฑลนครศรีธรรมราชจึงเหลือหัวเมืองในสังกัดเพียง 3 หัวเมืองเท่านั้น

นอกจากการปฏิรูปการเมืองการปกครองดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปด้านต่างๆ อีกหลายด้าน โดยเฉพาะการปฏิรูปการจัดการศึกษา โดยโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากการศึกษาตามแบบเก่าดังกล่าวมา เป็นการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบการศึกษาสมัยใหม่ขึ้นทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการวางรากฐานของการจัดการศึกษาในสมัยต่อๆ มา และเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาประเทศชาติ ดังที่วุฒิชัย มูลศิลป์ (2529) ได้กล่าวไว้ว่า การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีการปฏิรูปการศึกษา โดยโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนตามแบบสมัยใหม่ที่มีครูประจำ มีหลักสูตร ตารางสอน การสอบเลื่อนชั้น อาคารเรียน และสอนวิชาการหลายสาขา มีผลไม่เพียงกับพระบรมวงศานุวงศ์ บุตรขุนนาง แต่ผลมีตลอดถึงบุตรหลานของชาวนาทั้งหลายด้วย ทำให้เยาวชนทั้งหญิงชายสามารถอ่านเขียนได้ มีความรู้ไปประกอบอาชีพและผลนี้ นับได้ว่าเป็นประโยชน์แก่ชาติไทยอย่างใหญ่หลวงทั้งในสมัยนั้นและปัจจุบัน พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาสมัยใหม่เป็นอย่างยิ่ง เพราะทรงเห็นว่าเป็นรากฐานความเจริญของบ้านเมืองที่สำคัญที่สุด และตั้งพระทัยไว้ว่า “การเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่งซึ่งฉันจะอุตสาหะจัดให้เจริญ ขึ้นจงได้”

การปฏิรูปการศึกษามาเป็นระบบโรงเรียนตามแบบแผนสมัยใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฝากความหวังไว้กับพระสงฆ์ตามวิธีการศึกษาในสังคมไทยที่สืบต่อกันมาช้านาน ดังที่ ณรงค์ นุ่นทอง (2525) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางจุดมุ่งหมายทางการศึกษาไว้ว่า

กว้างๆ 2 ประการ คือ เพื่อให้มีความประพฤติชอบ และเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพในทางที่ชอบ และทรงมีบรมราโชบายให้ฝ่ายศาสนาและฝ่ายบ้านเมืองร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นผู้ดำเนินการการศึกษา ด้วยความอุดหนุนของกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) และข้าหลวงเทศาภิบาลทุกมณฑล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรับหน้าที่จัดการศึกษาในหัวเมืองแล้ว พระองค์จึงทรงแต่งตั้งพระราชกณะออกไปเป็นผู้อำนวยการจัดการศึกษาในมณฑลต่างๆ รวมทั้งมณฑลนครศรีธรรมราชด้วย ซึ่งสอดคล้องกับที่ รัชกาลที่ ๕ (2527) ได้กล่าวไว้ว่า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสจึงได้ทรงแต่งตั้งพระราชกณะออกไปเป็นผู้อำนวยการตรวจสภาพการณ์ต่างๆ ในมณฑลที่รับผิดชอบ โดยให้จัดทำบัญชีกณะสงฆ์ วัดและฆราวาส ที่จะจัดตั้งโรงเรียนขึ้นใหม่ในท้องที่ตำบลที่พอจะจัดตั้งขึ้นได้ และให้จัดส่งพระภิกษุ สามเณร เข้าศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ ต่อเพื่อจะได้กลับไปเป็นครูสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียนมูลศึกษาที่ได้จัดตั้งขึ้นในวัดต่อไป

พระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนชเชร) กับการจัดการศึกษา

สำหรับการจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแต่งตั้งพระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนชเชร) ซึ่งขณะนั้นเป็น “ พระสิริธรรมมุณี ” เป็นผู้อำนวยการการศึกษา ดังที่ พระศรีธรรมประสาธน์ (2523) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้สรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2442 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสิริธรรมมุณี (ม่วง รตนชเชร) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์ ตำบลท่าวัง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราช และเมื่อแยกหัวเมืองทั้งเจ็ดเป็นมณฑลปัตตานี แล้วยังทรงแต่งตั้งให้พระสิริธรรมมุณี (ม่วง รตนชเชร) เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลปัตตานีด้วย ซึ่ง ณรงค์ นุ่นทอง (2525) ได้กล่าวถึงความเจริญก้าวหน้าของการจัดการศึกษาในสมัยที่ พระสิริธรรมมุณี (ม่วง รตนชเชร) เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราชไว้ว่า เมื่อพระสิริธรรมมุณีได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราช หลังจากที่ได้จัดการด้านการปกครองพระสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ท่านได้เริ่มงานด้านการศึกษาอย่างจริงจัง ด้วยความสามารถของท่านทำให้การศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชเจริญขึ้นกว่าเมื่อก่อนมาก โดยเฉพาะที่เมืองนครศรีธรรมราช นั้นการศึกษาตามระบบใหม่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับข้าราชการฝ่ายปกครองให้ความร่วมมือและสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะพระยาสุขุมณัณวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาล ซึ่งเป็นครูเก่าและให้ความสนใจในเรื่องการศึกษา

ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์ และณรงค์ นุ่นทอง (2528) ได้กล่าวถึงบทบาทด้านการจัดการศึกษาของพระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนชเชร) ไว้ว่า พระรัตนธัมมิ (ม่วง) หรือ พระสิริธรรมมุณี เป็นพระภิกษุชวาคนครศรีธรรมราชที่นับว่ามีชื่อเสียงสำคัญกว่าพระภิกษุรูปใดๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะนอกจากจะเป็นพระที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีความคิดก้าวหน้ากว่าพระภิกษุสงฆ์อื่นใดในยุคสมัยเดียวกัน จากความคิดอันก้าวหน้าไกลเช่นนี้ จึงทำให้พระรัตนธัมมิ (ม่วง) ได้ก้าวมามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในหัวเมืองภาคใต้ของประเทศไทย ส่งผลให้ชาวภาคใต้ได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนสมัยใหม่มาหลายในเวลาที่ต่อมา ส่วน ฉลอง เจยาคม (2539) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญในด้านการจัดการศึกษาของพระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนชเชร) ไว้ว่า พระรัตนธัมมิ (ม่วง รตนชเชร) พระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งของภาคใต้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสมณปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นผู้ที่มีบทบาททางการศึกษาและการศาสนาในภาคใต้รูปหนึ่ง เพราะท่านรูปนี้ได้เป็นผู้ริเริ่มและบุกเบิกระบบการศึกษาในภาคใต้

และได้ช่วยพัฒนาระบบการศึกษาของเยาวชนทางภาคใต้อยู่จนกระทั่งระบบการศึกษาได้โอนไปอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของรัฐบาลอย่างเช่นปัจจุบันนี้ ท่านรูปนี้นับว่าเป็นพระภิกษุที่มีบทบาทและมีผลงานที่เอื้อประโยชน์ต่อประเทศและศาสนามากมาย ท่านจึงอยู่ในฐานะผู้นำทางการศึกษา พระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธโช) นามนี้จึงเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่นักการศึกษาของภาคใต้ นอกจากนี้ พิเศษฐ์ มากช่วย (2525) ได้กล่าวถึงบทบาทด้านการจัดการศึกษาของพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) สรุปได้ว่า ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดการศึกษาของประเทศไทยได้เปลี่ยนจากแบบเก่ามาเป็นแบบแผนสมัยใหม่ การจัดการศึกษาในนครศรีธรรมราชก็ได้พัฒนาขึ้นด้วยเช่นกัน โดยมีพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) เป็นผู้อำนวยการจัดการศึกษา ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราช(ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา) ถึง 21 โรงเรียน ในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 7 โรงเรียน ซึ่งนับได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีจำนวนโรงเรียนที่มากที่สุดขณะนั้น การจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชของพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) นอกจากจะเป็นการจัดการศึกษาฝ่ายสามัญแล้ว ท่านยังได้จัดการศึกษาฝ่ายวิสามัญด้วย ดังที่ พระศรีธรรมประสาธน์ (2523) ได้กล่าวไว้ว่า ท่านเจ้าคุณพระรัตนธัมมณี นอกจากจะเป็นผู้ริเริ่มจัดการศึกษาฝ่ายสามัญทั่วทั้งภาคใต้ดังกล่าว พอสงบแล้วนั้นท่านยังพยายามที่จะจัดตั้งโรงเรียนวิสามัญภายหลังที่ได้ถวายรายงานตัวไปแล้ว ให้มีการสอนวิชาช่างถม อันเป็นศิลปหัตถกรรมขึ้นสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองนครขึ้นที่วัดท่าโพธิ์เป็นครั้งแรกในพระราชอาณาจักร เมื่อปีพ.ศ.2456 แรกๆ ท่านก็สละเงินเดือนส่วนตัวของท่านให้เป็นเงินเดือนครูเป็นเวลาหลายปี และเพียรทะนุบำรุงให้เจริญเป็นลำดับมา และ โรงเรียนช่างถมนี้ภายหลังทางการได้รับช่วงไปเป็นโรงเรียนหลวงประเภทวิสามัญ ฉะนั้นขอให้บรรดาผู้มีความรู้ในช่างถมพึงสำนึกว่า ท่านเจ้าคุณพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธโช) เป็นผู้ให้กำเนิดวิชานี้เป็นรูปแรก กรมศิลปากร(2536) ได้กล่าวถึงบทบาทในการจัดการศึกษาของพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) ไว้ในทำนองเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ว่า ในช่วงที่พระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) เป็นเจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์ วัดนี้เจริญรุ่งเรืองมาก นอกจากนั้นท่านยังได้จัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรใหม่ ตามแนวทางอย่างวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ และจัดตั้งโรงเรียนสมัยใหม่สำหรับบุตรีคาประชาชนทั่วไป ในปี พ.ศ.2442 อีกทั้งจัดตั้งโรงเรียนช่างถมขึ้นในปี พ.ศ.2459 ด้วย นอกจากนั้น พระยาวิจิตรสรไกร และ พระยาวิเศษอักษรสาร (2478) ได้กล่าวถึงบทบาทที่สำคัญของพระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) ไว้ว่า พระรัตนธัมมณีมิใช่แต่จะเป็นพระเถระานุเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงคุณความปรีชาสามารถเฉพาะแต่ทางคตินธรรมเท่านั้น แม้ฝ่ายคติโลกก็หาตัวจับได้ยาก การจัดการศึกษารั้งกระนั้นมิใช่ของทำได้ง่ายๆ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงจิตใจประชาชน เปลี่ยนแปลงแผนขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม และต้องบริหารงานบุคคล หมู่คณะที่มีอยู่ด้วยประการต่างๆ ร้อยแปดประการ เฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลปัตตานีซึ่งพลเมืองเป็นชาติไทยอิสลามมีลัทธิประเพณีต่างกันกับไทยพุทธการจัดการศึกษาย่อมยากขึ้นเป็นอันมาก แต่ท่านเจ้าคุณพระรัตนธัมมณี ได้ดำเนินการนั้นด้วยสติปัญญาอันสุขุม เป็นผลลุล่วงไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อย พระรัตนธัมมณี (ม่วง รตนธชเอร) เป็นพระเถระผู้ใหญ่ชาวภาคใต้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี ในสมัยปฏิรูปการศึกษา จนทำให้การศึกษาในมณฑลดังกล่าวเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีและเป็นรากฐานสำคัญในการจัดการศึกษาสมัยต่อๆ มา

พระรัตนธัมมณี (ม่วง) หรือ พระสิริธรรมมณี เป็นพระภิกษุชวาจนครศรีธรรมราชที่นับว่ามีชื่อเสียงสำคัญกว่าพระภิกษุรูปใดๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะนอกจากจะเป็นพระที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยแล้ว ยังมี

ความคิดก้าวหน้ากว่าพระภิกษุสงฆ์อื่นใดในยุคสมัยเดียวกัน จากความคิดอันก้าวไกลเช่นนี้ จึงทำให้พระรัตนธัชมุนี (ม่วง) ได้ก้าวมามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในหัวเมืองภาคใต้ของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- จาวรณ ไวยเจตน์. 2516. การศึกษาภาคบังคับของไทย ในระยะ 10 ปี ก่อน พ.ศ. 2475 ปรินูญานิพนธ์ ก.ศ.ม กรุงเทพฯ ฯ: วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร.
- ฉลอง เจยาคม. 2539. พระรัตนธัชมุนีนามนี้คือสมณปราชญ์ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พร้อมมิตร
- ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ และณรงค์ นุ่นทอง. 2528. “ บทบาทพระรัตนธัชมุนี(ม่วง) ในการจัดการศึกษาใน มณฑลนครศรีธรรมราช” ใน วิวัฒนาการการศึกษาของนครศรีธรรมราช หน้า 117 – 135 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์
- ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช. 2545. ชุดฝึกอบรมผู้บริหาร : ประมวลสาระหลักการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..
- ณรงค์ นุ่นทอง.2525. การจัดการศึกษาในเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ตอนต้น ถึงรัชกาลที่ 5.กรุงเทพฯ กรุงสยามการพิมพ์.
- ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุโต),พระ.2542. หยาตเพชร หยาตธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ.
- นันทนา กปิตกาญจน์. 2532.การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองการปกครองในสมัย รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.กรุงเทพฯ.
- ประไพพิศ วรวัฒนชัย, พ.ท. หลุย.2534 “การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองภาคใต้ : การโอนอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง”, ใน ทักษิณฝั่งทะเลตะวันออก หน้า 56-69 นครนายก กองประวัติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- พิเชษฐ มากช่วย. 2525. วิวัฒนาการการศึกษานครศรีธรรมราช: กรุงเทพฯ โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.
- ระลึก ธานี. 2527. วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย (พ.ศ. 2475-2503). กรุงเทพฯ. ไทยวัฒนาพานิช.
- ลินจี หะวานนท์. 2526.การศึกษากับสังคมไทยก่อนสมัยปฏิรูปการศึกษา : วิเคราะห์จากหลักศิลาจารึก หลักที่ 1 และกฎหมายตรา 3 ดวง. กรุงเทพฯ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชร ตระกูลงาม. 2542. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาธรรม.
- วิจิตร ไกร,พระยา และวิเศษอักษรสาร (รวบรวม). 2478.รายการจัดการศึกษาและการพระศาสนา กับกวีนิพนธ์ของท่านเจ้าคุณพระรัตนธัชมุนี.นครศรีธรรมราช.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. 2529. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ . ไทยวัฒนาพานิช.
- ศิลปากร, กรม. ประวัติวัดท่าโพธิ์วรวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. 2536.

ศรีธรรมประศาสน์, พระ 2523. “ประวัติพระรัตนัชฌมณี(ม่วง รตนชเชร เปริชญ), “ ในรวมประวัติสาม
พระรัตนัชฌมณี. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระรัตนัชฌมณี ศรีธรรมราช (แบน คณฐากรณเถร
เปริชญ) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช 14 กันยายน 2523. โรงพิมพ์กรมการศาสนา.